

בשבועות האחרונים, כשפקח עיניו לרגע, רצה הרב אליהו אילון לבדוק אם הוא מגיב, ושאל האם יש לעוף ריאה. סבא ענה לו שזו משנה בפרק אלו טרפות וציטט את המשנה.

באחד הימים האחרונים הכרתו היתה מעורפלת מאד, ואברך שהיה במקום עזר לו להניח תפילין. לאחר מכן רמז אותו אברך בשקט לבתו שכדאי אולי להחליף את ה"בתים" שהם כבר ישנים מאד. סבא "התעורר לחיים" והתחיל להסביר בשטף ש"בתים" אלו מהודרים ביותר, ונעשו על ידי הרב שמאי סופר, "בתים מאכער" מפורסם בירושלם, והבהיר לאותו אברך במה התבטאה המומחיות שלו, דבר שקשה למצוא כמותו כיום.

ביום האחרון שהוא דיבר הגיע לבקרו הרב צבי זלזניק שליט"א. וסבא אמר לו: אני אוחז עם השווער שלך (מרן הג"ר ניסים קרליץ שליט"א) בטור סימן זה, סעיף זה, סעיף קטן זה, והוסיף, שהוא עוד מקוה, שהוא יתחזק, ויוכל שוב לחזור ללמוד עם השווער.

אלו היו כמעט מילותיו האחרונות.

להעמיד דברים על דיוקם

בהכרותו המדהימה בהקיפה בספרי קודש ומחבריהם, הכיר כי מוצאם של ספרים שונים אינו מוסמך. היו ספרים שיצאו לאור על ידי משכילים, ובמשך הזמן השתדרשו בציבור.

כך למשל סיפורי הגולם מפראג. סבא חקר והוכיח שסיפור הגולם הומצא מאה וחמישים שנה אחרי פטירת המהר"ל, כדי ליצור רושם של סיפורי בדיות על כל הקשור בגדולי התורה.

נכדו הרב יצחק יהודה אליצור, שאל בקטנותו מדוע אומרים בזמירות שבת "אלה חמדה לבי" ולא "אלה חמד לבי". סבא התפעם מהשאלה ומיד התיישב לחקור את הענין במקורות קדומים, והתברר שאכן הנוסח משובש. הנוסח המקורי כפי שיצא מיד המחבר הוא: "אנא אלי מחמד לבי". סבא פרסם זאת, לתועלת הרבים³¹.

עם תגליות אלו ואחרות, נהג סבא לומר שסידור "סדר העבודה" הינו המדויק ביותר, ואביו, סבא רבה היה מקפיד שכל תלמידיו ב"עץ חיים" יתפללו מתוכו.

סבא בדק בסידורים רבים וראה שטעות השתרשה בתפילת מוסף לשלש רגלים: הנוסח הנכון בתפילה הוא: "שובה עלינו

ח' תשרי תדש"מ
לכבוד מערכת המודיע
שלוח"ט

אבקש בזה להיזקק בזה לבקשת הר"ר ראובן אליצור (שיחי) [זצ"ל] ולקבל את המודעה באופן יוצא מהכלל כי הדבר נחוץ מאוד.

בברכת גמ"ח טובה
ש.י. נסים קרליץ

³¹ ראה בהרחבה במאמר "נסח הפיוט ידיד נפש" עמוד תכ"ט.

בהמון רחמיק", והמשכילים שינו זאת ל"שובה אלינו", כדי "לתקן" את הלשון³².

סבא פרסם זאת, ואף הלך לגדולי הדור לשאול מה עלינו לעשות בענין זה. מרן הגר"ש וואזנר אמר שהטעות התקדשה ואין לשנות. מרן הגר"נ קרליץ אמר כי יש לחזור לנוסח המקורי ולומר "שובה עלינו".

פעם העיר למישהו לאחר קבלת שבת, שאין לומר "קומי אורי" במלרע, שמשמעותו האור שלי, אלא "קומי אורי", במלעיל, שמשמעותי – האירי. השינוי בין מלעיל למלרע משנה את פשט התפילה.

ידיו רב לו

היקף ידיעותיו היה עצום, ובקיאותו בכתבים היתה לשם דבר.

היה לו יד בהוצאת ספרים רבים. בספר "מכתב מאליהו", "כפתור ופרח", פסקי הריקאנטי, "קרית ספר" ברמב"ם הוצאת פרדס, בירחון "שבלי הלקט", ובעוד הרבה. וכפי שאמר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א: "הוא היה מלא וגדוש, וחבל על דאבדין".

ארחות הבית

בפרק זה נוסיף פרטים וסיפורים הקשורים בחינוך הילדים ובהתנהגות בבית, לאחר שכללי הדברים אהבת תורה, דקדוק במצוות, חסד, ענוה, וכו' כבר פורטו בפרקים קודמים.

ראשית עלינו להקדים, כי אין פרק זה דומה לקודמיו, בזה שבכל קודמיו עקבנו אחרי צעדיו של סבא בשביל הפרטי שלו, ואלו כאן הרי זה שביל משותף שלו עם סבתא – עזר כנגדו. אין לתאר ואין לשער גודל זכותה של סבתא בכל הנוגע לצמיחתו של סבא בפרט, ושל כל הילדים בכלל. אין להקיף את עצמת התמיכה שלה לאורך כל הדרך, ואת המשמעות הרבה של הכוונתה בכל ענין. את הדוגמא האישית שלה בכל תחום, ואת המאמצים הכבירים לנווט את ספינת המשפחה בין גלי החיים.

סבא זצ"ל וסבתא תליט"א

³² ראה בהרחבה במאמר "זיוף ספרותי ותיקונים בסידור התפילה" עמוד שע"ו.

רק הקב"ה בוחן הלבבות, בודק הנסתרות וזוכר כל הנשכחות יוכל לשלם לה כגודל פעלה בזה ובבא.

הסתפקות במועט

רוב שנותיהם של סבא וסבתא עברו עליהם מתוך נסיון ה"הסתפקות". כלומר, ה"מועט" זו היתה מציאות. עוני ומחסור אלו היו התנאים, ועליהם מוטל היה להיות המסתפקים, המרוצים, השמחים במה שיש. והם עשו זאת בשלימות כל כך רבה, עד שניתן היה לחוש כאילו גם לו היתה אפשרות ליותר, לא היה צריך בה. (מה שאכן הוכח בשנים האחרונות).

ילדותם היתה בתקופת ה"צנע" בארץ, תקופה בה יכלו לרכוש מוצרי מזון וצרכים בסיסיים רק ע"י תלושים. גם כאשר נישאו יכלו לרכוש במידה ובמשורה מעט ריהוט ומעט כלי בית, מטות ישנות שמייכות ישנות, שולחן וכסאות ישנים, ארון ישן מעט כלי בית – עד היום שמורים כלי חרסינה מאז נשואיהם. (אלו כלים שהיו בשמוש רק בפסח ולכן נשמרו).

חתונתם נערכה על הגג של חדר האוכל של פוניבו', כאשר הידידות המסורות שעמלו לבשל את הסעודה במינימום חמרים, מחלקות כל קציצת דג לשניים בגלל תוספת האורחים הלא צפויה.

הזוג השתכן בחדר שכור. מי דבר על דירה. כעבור זמן קצר, מהעדר אפשרות לשלם דמי שכירות החדר, חוזר סבא לישון ב... חדרו בישיבה וסבתא חזרה לישון בבית מכריה, רק מדי צהריים היו נפגשים... אחר כך מצאו חדר אחר לשכירות שבו יכלו לגור עד שנולדה הבת הגדולה. עד כאן. בעלי הדירה לא היו מוכנים להשכיר לזוג עם תינוק. פרשת הנדודים היתה ארוכה וקשה. "דירת החלומות" שהושגה בסוף תקופה מסוימת היתה חדר בתוך פרוזדור שנבנה בבנין להשכרה, כאשר לכל שני דיירים מטבח וחדר שירותים משותף. מכונת כביסה כמובן לא היתה, את הבגד האחד (!) היו מכבסים בלילה ולובשים בבקר. גם מקרר חשמלי לא היה ולבישול השתמשו בפרימוס. בחדר הסמוך התגורר זוג צעיר אף הוא – מרן הגר"נ קרליץ שליט"א שנישא זה מקרוב, והחזו"א במבטו המרחיק לכת המליץ על שכנות זו, (היה זה לאחר שכבר נדברו על קניה במקום אחר, החזו"א שלח שליח שיבטלו את העסקה האחרת ויקחו דירה זו, ואף השתתף בחלק מהתשלום).

כעשר שנים נמשכה שכנות מבורכת זו, וא"א לתאר כמה תרמה מבחינה רוחנית למשפחתנו. המשפחות גדלו, הילדים היו כאחים אחד לשני, אבל ששה ילדים כבר מלאו אותו עד אפס מקום ואז עברו לדירה ברחוב הרב ורנר 8. גם שם היה הריהוט מינימלי, כלים, בגדים, צעצועים – הכל נבחר בתכלית הפשטות, אבל אם תסתכלו על הפנים הניבטות מהתצלומים המשפחתיים של אותם שנים – תראו אושר ושלוה פנימית שלא נראית היום על פני מי שחי במצב כלכלי טוב עשרת מונים, כי האושר וההסתפקות הם הם התלויים בבחירה החפשית של האדם.

היתה לסבא "שיטה מענינת" אם אפשר לכנות זאת כך, בתור "מילי דבדיחותא". כיצד להקל על ההסתפקות במועט. היתה זו "שיטת שני הכובעים" ... לשם מה צריך סבא שני כובעים? הסביתו ושמעו: הכובע שלו כבר נראה קצת ... מרופט ... כובע חדש עולה מאות שקלים שבהם ניתן להשתמש למגוון מטרות, מה עושים? יש פתרון! יש לו כובע אחר שהיה בשמוש פעם, גם הוא כובע די ישן, והנה – הו – הא! ממש מצוין! טוב יותר מהכובע הנוכחי, כמה טוב! לא צריך לבזבז כסף. סבא משתמש בו להנאתו, עובר זמן רב, והוא כבר נראה "לא כל כך" ... מה עושים? ודאי נישתתם! יש פתרון! הכובע הקודם, שווה לבדוק מה מצבו. סבא שולף אותו, והנה – הו – הא! ממש מצוין! יחסית לכובע של עכשיו ודאי הרבה יותר טוב! נפלא! אין צורך לבזבז כסף. ואת הכובע הנוכחי מטמינים בארון ... עד שיהיה שוב צורך בכובע חדש ... וחוזר חלילה חשוב לציין, שהתנהגות זו של סבא לא נבעה חלילה מהזנחה, להפך, הוא הקפיד תמיד על הופעה מכובדת, את הכובע הוא ניקה בקביעות שלא יהיה מאובק, זקנו היה מסורק, מסרק קטן תדיר היה לו בכיס והשתמש בו בכל עת צורך, וגם בגדיו היו ללא רבב, (אחותו העידה, שבילדותו, אמו, סבתא רבה, לא יכלה להבחין בין בגדיו הנקיים לאלה שצריך לכבס) נקי, מסודר – אבל לא מפואר!

ערכים נוספים ראה סבא בנושא ההסתפקות (מלבד לשמוח במה שיש ומלבד לשמור את הכסף לדברים חשובים יותר), גם לא להשתעבד לענייני גשמיות כגון: פעם הרגיש שהוא מדי "קשור" למזרון מסוים, התחיל לשון דווקא על מזרון אחר וכן לגבי מאכלים מסוימים או פרטי לבוש. כיוון אחר בו השקיע עבודה עצמית – לא להתחשב ב"מה יאמרו הבריות" בשעה שצריך לעשות או להמנע מפעולה כלשהיא, הבושה הלא נכונה הזו היא בעוברה של רבים, שבעקרון היו מוכנים להסתפק במועט. סבא היה מזכיר את שיטת נובהרדוק הקיצונית בנושא זה לפיה היו הולכים בכוונה תחילה להתחשל נגד חולשה זו, כגון, הלכו לבית מרקחת ובקשו לקנות ... מסמרים! וראו שצוחקים עליהם. ולא קורה להם שום דבר מזה שצוחקים עליהם. וכך גם לא נרתעו בעת הצורך מלעשות את חובתם מול המלעיגים. סבא ניסה לעקור מעצמו כמה שאפשר את השעבוד למוסכמות, והנחיל זאת גם לצאצאיו (ע"י מאמרים).

בד ובד עם הצמצום בהוצאות, ידעו הילדים שישנם דברים חשובים שבהם לא מקמצים, דאג מאד שיהיה אוכל מזין, ובשפע, ללא התחשבות במחיר, עמד על כך שיאכלו בשר בקר דוקא על מנת שיתחזקו.

תמיד היה מדבר בצער על השמחות הראוותניות שמכלות את הממון – ושלא בצדק. היה מתאר את הפשטות שבה היו נערכות השמחות בירושלם של ימי ילדותו. והיה משכנע אותנו, בני המשפחה, לצמצם בהוצאות השמחות. היה מביא הוכחה לכך, הנה אלו העשירים באמת, מרשים לעצמם לחגוג בצורה מצומצמת. רק "העניים" הם אלו שחייבים להוכיח את "עשירותם". וכך זה נראה³³.

³³ ראה בהרחבה במאמרים "באשר הוא עוון הוצאות מרובות על סעודת חתונה" "להיות כמו כולם" עמוד תס"ח.

ללמד שעורים פרטיים) היושר של סבא גרם קידוש ה' במקום זה שבאי שעריו היו בחלקם הגדול לא שומרי תורה ומצוות.

מוסר העבודה שלו, בעבדו בספריית הרמב"ם, היה לשם דבר, וגרם לקדוש ד' בקרב העובדים במקום. כשהיו באים בני המשפחה לבקר, היה מתעניין בחמימות בשלום כל אחד, ולאחר מכן היה מתנצל שהוא עסוק ויש לו עבודה רבה שממתינה לו. ומיד היה פורש למלאכתו.

הסדר ההגיוני והגאוני בו סידר את עשרות אלפי ספרי הספרייה (כולל הארכיון) הרבה שנים לפני עידן המחשב, הדהים את כל רואיו, וממרחקים היו בעלי ספריות ואנשים פרטיים באים לראות, לנסות לחקות ואולי ללמוד איך עושים זאת, אבל היה זה מקצוע בלתי ניתן ללמידה, כי היה זה תוצאות הידע, הזכרון וההתמצאות הבלתי מצויים של סבא באותן אלפי ספרים.

החסד שהתגלגל למרגלותיו של סבא בכל אותם שנים היה בהקף עצום, והוא לא נלאה מלהרים בסבלנות אין סוף את אותן מרגליות ... לענות לכל השואלים, לספק חומר לכל המבקשים, לאתר מידע לכל הנצרכים, עשיה שהתפרסה על גבי שנים, יש לציין שרבים הושפעו כל כך מאישיותו של סבא, עד שהתקרבו לתורה ומצוות בזכותו, רבים הגיעו לספרייה בתור סטודנטים באוניברסיטה המכינים עבודה – ויצאו כעבור תקופה כבני תורה הישר לספסלי הישיבה.

רץ במרץ נעורים מקורא לקורא, מטפס ועולה, מתכופף ויורד. מערים ערמות ספרים ומגיש, תוך כדי תוספת הסבר, עצה טובה ו... מאור פנים. אותו יחס, אותה אדיבות, לא השתנו במשך עשרות השנים. ולא משנה אם הקורא היה אישיות חשובה נשואת פנים, או נערה שהתבקשה להכין עבודה.

כל זמן שהנר דולק

מיוחד היה בניצול הזמן, ובמיצוי הכוחות לעבודתו ית'. בימי זקנותו, כבימי צעירותו היה עסוק תמיד, סדר יומו היה קבוע כבמסמרות, שנים לא זו מקביעיותיו. באותם שנים שלמד עם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, ידעו את השעה לפי המקום בו היו נפגשים עמו.

בשנותיו המאוחרות, כשכוחות הגוף התדלדלו וכל גופו מכאובים. גם אז היה מטפס קומות ומכתת רגליו כדי לסייע בהכנסת כלה. הולך במסירות ובמרץ נעורים למלא מטרותיו ויעודיו בחיים כמאמר הפסוק: "רוח איש יכלכל מחלוו".

עד שאנשים שראו זאת נדבקו בלהט העשיה שלו באמרו: "אם הרב אליצור עם כל שנותיו כ"ב משקיע ומתאמץ גם אנו הצעירים מחויבים לכך".

גם את לב הילדים דרבן לנצל את כוחותיהם. בשולחן שבת שאל שאלות מאתגרות ומענינות על מנת לגרות את הבנות לחזור ולשנן ולזכור ספרי קדש, מפרשי התנ"ך, נביאים